

T A P T

~~110524~~
110635

1
3
9
1

4

A I M

HART

V.N. Karazin Kharkiv National University

00721189

4

Ц І Н

75

КОП

ГАРТ

А Р Т

ВСІМ, ХТО ХОЧЕ ПРОТЯГОМ 1931 РОКУ БУТИ В КУРСІ СПРАВ ПРОЛЕТАРСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ Й ЗНАЙОМИТИСЯ СВОЄЧАСНО З НОВИМИ ТВОРАМИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ТАК УКРАЇНСЬКИХ, ЯК І ЗАКОРДОННИХ, НАГАДУЄМО:

ЧИТАЙТЕ ♦ ПОШИРЮЙТЕ ♦ ЖУРНАЛ „ГАРТ“
ОРГАН ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ♦ П'ЯТИЙ РІК ВИДАННЯ ♦ ЗА РЕДАКЦІЄЮ:
І. КИРИЛЕНКА (відповід. редактор) Б. КОВАЛЕНКА, В. КОРЯКА, І. КУЛИКА, І. МИКИТЕНКА, Г. ОВЧАРОВА, С. ШУПАКА
В „ГАРТІ“ 1931 РОКУ ЧИТАЙТЕ:

Романи. повісті, оповідання, новелі, поеми, вірші, подорожі, літературно-критичні статті, вариси, репортаж, юмористи, огляди, рецензії, літературні пародії, українську й закордонну хроніку і т. і. Крім теорії українських пролетарських письменників, журнал міститиме твори західноукраїнських письменників, а також переклади з видатніших чужоземних
: : : : : революційних письменників : : : : :

НАШІ СПІВРОБІТНИКИ:

С. Антонюк (Харків), М. Альбертон (Дніпротетровське), Аурі Барбюс (Париж), В. Бобинський (Львів), Владислав Бронський (Варшава), Б. Брунцвіц (Тифліс), Йоганнес Р. Бехер (Берлін), М. Бірюков (Харків), Ф. Вайскопф, Еріх Вайнерт (Берлін), Роберт Вульф (Нью-Йорк), Вайль (Прага), М. Волинець (Канада), А. Габор (Берлін), Карл Грюнберг, Альберт Готоп, Клявс Герман (Берлін), Майкла Голд (Нью-Йорк), П. Демчук, К. Гордієнко, М. Гаско, С. Голованівський (Харків), М. Дубовик, Ю. Дубков (Київ), А. Дикий, Е. Гірча, М. Долєнто, І. Держиний, І. Душинський (Харків), Д. Загул (Київ), Ом. Заратустра, Наталя Забіла, М. Зісман (Харків), Ю. Зоря (Київ), Мате Залка (Москва), Мирослав Ірчан (Харків), Бела Ілеш (Москва), Гейнц Каган (Москва), П. Козлянюк (Львів), Курт Клебер (Берлін), В. Клементіс (Братислава), К. Кессер (Кельн), Франц Корічонер (Відень), Є. Крук (Нью-Йорк), Б. Коваленко, М. Козоріс (Київ), А. Клочья, В. Корик, І. Кулик, Ів. Кириленко, В. Кузьмич, Р. Кушнар'єв (Пример), М. Качанюк (Харків), Іван Ле (Артемівське), О. Лан (Київ), М. Ледяник (Харків), С. Ю. Масляк (Прая),

Май Дніпрович

(Балта), І. Микитенко, М. Май-

ський, М. Мотузка, С. Мандрівний (Харків), В. Миколюк (Одеса), Я. Мапелів (Зінов'їське), М. Новицький (Харків), Гергарт Поль (Берлін), Г. Овчаров (Харків), Л. Підгайний (Київ), П. Педа (Одеса), Л. Первомайський, Л. Піонтек, В. Рупін (Харків), Антон Сінклер (Нью-Йорк), Саут-Дервіш-Ханум (Константинопіль), В. Сушино-Хоменко (Харків), Я. Савченко, Л. Смілянський (Київ), В. Сосюра, Лев Скрипник (Харків), Л. Селіван (Одеса), В. Сутирін, А. Селівановський (Москва), Микола Тарновський (Нью-Йорк), І. Тощій (Стадіне), С. Тудор (Львів), М. Терешенко (Київ), Ів. Ткачук, П. Усенко, С. Федчишин (Харків), Дм. Чедурний (Київ), М. Шеремет, А. Шмигельський, Ю. Шовкопаяс (Харків), С. Шупак (Київ), Н. Щербина, В. Юринєць (Харків), Бруно Ясенський (Москва),
: : : : : С. Яровий (Зінов'їське) та інші. : : : : :

П Е Р Е Д П Л А Т А :

на 1 рік—6 крб., на 6 міс.—3 крб. 25 коп., на 3 міс.—1 крб. 75 коп. на 1 місяць—65 коп. Окреме число—75 коп.

П Е Р Е Д П Л А Т У здавайте АБО БЕЗПОСЕРЕДНЬО ДО ГОЛОВН. КОНТОРИ ПЕРІОД. ТА ПЕРЕДПЛ. ВИДАНЬ УКРКНИГОЦЕНТРУ ДВОУ, Харків, Сергіївський майдан, Московські ряди № 11, АБО ДО МІЖРАЙОНОВИХ КОНТОР ПЕРІОДИЧНИХ ТА ПЕРЕДПЛ. ВИДАНЬ УКЦ ДВОУ ПО ВСІХ ЗНАЧНИХ МІСТАХ УКРАЇНИ, а також до поштових контор і листоношам. В. м. ХАРКОВІ—вул. Вільної Академії, 41, або викликайте УПОВНОВАЖЕНИХ тел. 66-27.

Г А Р Т

ГАРТ

Радянська країна повинна знати своїх героїв!

Показати робітника-ударника, героя соціалістичного наступу, організатора і носія нових форм праці—ось бойове завдання ВУСПП. Успішно здійснити його ми зможемо лише поглибивши ідейно-виховавчу роботу в своїх лавах, широко запровадивши творче змагання на теоретичній основі діалектичного матеріалізму, піднявши на вищій щабель більшовицьку самокритику і напостівську чуйність.

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

1932
978

H

A

R

T

LITERARISCHE UND KRITISCHE MONATSSCHRIFT
DES ALLUKRAINISCHEN VERBANDES PROLETA
RISCHER SCHRIFTSTELLER „WUSPP“
REDAKTIERT VON: I. KYRYLENKO, B. KOWALENKO, W. KORJAK,
I. KULYK, I. MYKYTENKO, H. OWTSCHAROW, S. TSCHUPAK, DWOU
LIM (STAATSVERLAG „LITERATUR UND KUNST“). APRIL. 1931

Г А Р Т

ЛІТЕРАТУРНО
ХУДОЖНІЙ ТА
КРИТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ ВСЕ
УКРАЇНСЬКОЇ
СПІЛКИ ПРОЛЕ
ТАРСЬКИХ ПИ
СЬМЕННИК В

V-ТИЙ РІК ВИДАННЯ
РЕДАГУЮТЬ: І. КИ
РИЛЕНКО, Б. КОВА
ЛЕНКО, В. КОРЯК
І. КУЛИК, І. МИКИ
ТЕНКО, Г. ОВЧАРОВ
С. Щ У П А К

Д В О У
ЛІТЕРАТУРА
І МИСТЕЦТВО

І 9 3 1
К В І Т Е Н Ь

68

Центральна Наукова
БІБЛІОТЕКА при ХДУ
Либ. № 170635

№ 4

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

Бібліографічний опис цього
видаання вміщено в «Літопису
Українського Друку», «Карт-
ковому репертуарі» та ін-
ших покажчиках Української
Книжкової Палати.

Обкладинка художника
А. Страхова

Укрголовдіт 164-жб.
ВРНГ УСРР. Укрполіграфоб-
єднання Газетна фабрика ім.
В. Блакитного. Зам. 685—7700.

БОЛОДИМИР КУЗЬМИЧ
НА ОКОЛИЦІ ДНІПРЕЛЬСТАНУ

Розділ з роману

Листів було два. Вони прийшли на адресу партколективу, при чому на першому було ясно написано: «В руки комуніста Хороша», а на другому—«Агітпропколегії колективу».

На обох стояв штамп поштової контори Кам'яного, і видно було, що листи, написані вчора вранці, сьогодні встигли дістатися адресатів, не зважаючи на пристойну відстань і на звичайну покvapність нашої пошти.

Першого взяв Хорош і, не виходячи з приміщення колективу, почав читати:

— Не дивуйтесь, шановний товаришу Іване!

Я жалкую, що за час вашого відпочинку в Кам'яному не змогла бачити вас і докладно поговорити про справи, що дуже важливі як для вас, так і для мене. Ну, та нічого! Лист цей зможе зв'язати нас. Правда, він не такий досконалий спосіб, як радіо, та все таки в часи нашої відсталості він послужить добре.

Я звертаюсь до вас, як до комуніста. Будь ласка, зверніть увагу на свою дружину. Вона мені заважає провадити виховну роботу серед дітей дошкільного віку. Якби не потреба в ній, я б може і не зверталася до вас. Дозвольте розповісти по порядку.

Ще з осені мені доручено було взятися за виховування сільських дітей. Я приступила. Я ув'язала мою роботу з шкільною працею місцевої семирічки. За пляном, принаймні,

двічі на тиждень я мала збирати дітей в шкільному приміщенні і розвивати звичку до праці, бавитися з ними, одне слово, готувати до навчання в радянській трудовій школі.

З першого ж дня моєї роботи мені почали заважати. Виявилось, що секта євангелістів-баптистів уперто протиставить свою агітацію нашим заходам.

Спершу я не зважала на це і збирала дітей. За їхньою допомогою, як вам відомо, ми винайшли нову гру в Дніпрельстан. Малим хлопцям і дівчаткам вона припала до смаку, і нема зараз улюбленішої гри, як в «торбину-турбіну». Ваш син Гаврик навіть полюбив її і перший з усіх береться за руки. Він уже розповідав вам, як ми граємо. Мене тільки радує, що Дніпрельстан, як частина нової радянської психіки, став власністю, навіть прикметою, дитячого уявлення.

Ваші діти—Гаврик і Ліда, найперші приходили до мене і останні покидали школу. Вперше за свою практику педагогічну я зустріла такого активного й чудового хлопчика, як Гаврик. Він ніколи не приходив без сестри і ніколи не лишав її одну, завжди впливаючи на неї.

Я хутко знала, що ваша дружина—Надія готується вступати до секти під ім'ям Магдалини і хоче принести з собою «душевний оброк»—Гаврика і Ліду.

Ліда та й сам Гаврик (не будемо перецінювати дитячих сил!) підпадають впливові матері, і тому весь мій вплив, під час наших коротких занять, сходить нанівець протягом кількох днів, поки ми знову не стрінемося.

— Тьотю Оля! (завжди жаліється мені Гаврик) мати мене б'є, що я ходжу до вас з Лідою. Вона лишає нас без їжі, ставить у куток, і змушує щодня молитися богу. Ми молимося, але не знаємо, кого слухати—чи вас, чи маму. З вами мені добре—краще, ніж удома, бо мене там чекають і лайка, і бійка.

Словом, з Гаврикового оповідання я уявила картину знівечення дитячої психіки. Я заходила до вашої дружини і вмовляла її.

— Я вас запишу до гуртка неписьменности, ми будемо читати, вчитися і розумнішати.

Та куди там! Не минуло й тижня, як Михайл Прилуцький заснував при секті гурток ліквідації євангельської неписьменности. Вони заховалися від нас, утворили «дружню християнську атмосферу» і успішно провадять свою роботу.

Коли я знову приходила й по-товариському розмовляла з Надією, то вона люто огризалась.

— Ви—служниця анцихриста, скоро наступить царство божє, і мене, якщо я піду до вас, будуть смажити з усіма безвірниками на сковороді. Я з вами не бажаю розмовляти! У вас не слова, а чорти вилітають з рота. Одійдіть від мене! Геть! Не поганьте моєї хати, де присутній сам христос!

Не описуватиму жахної картини нашої розмови, обійду мовчанням картину її люті та гніву, лише скажу, що вона, озброївшись коцюбою, почала вигукувати євангелійні вірші і замахнулася на мене.

Лице палало хоробливо релігійним екстазом. Гарячі слова одне за одним вилітали з вуст.

— Нам тепер євангеліє дозволило підняти меч на анцихриста! Геть, бо вб'ю!

Безперечно, в таку словесну завірюху розмовляти з нею небезпечно. Гаврик і Ліда голосили на всю хату. Особливо Гаврик. Він схопився за коцюбу і з слізьми на очах викрикнув:

— Мамо, мамо,—не бийся, я напишу татові!

— Ти ж не вмієш писати! Марш у куток! Не плутайся в ногах!

— Мене тьотя Оля навчить! Я вже й так знаю аж десять букв!

Надія наближалася до мене, і я мусила негайно покинути хату комуніста, що його дружина (не знаю, чи ви впливали на неї раніше!) так хижо кидається на радянських щирих робітників. Гадаю, що досі ви не мали часу розмовляти з нею

на антирелігійні теми і розвіювати поволі баптистський чад. Можливо, Дніпрельстанівська робота та партійне навантаження заважали робити це. Напевне через це ви покинули без догляду і дітей своїх і дружину.

З цього скористалася секта. Якщо комуністичний дух не пригасав в вас, то, будь ласка, покиньте на деякий час ваші справи, навіть шановний Дніпрельстан, що перед його процесами схиляється увесь трудівний Союз, і поспішайте сюди, на село.

Я не відмовляюся від своєї частки роботи і провадитиму її, не зважаючи на опір і на шалену агітацію сектантів. Я збиратиму людей по одному, бо з часточок складається все. Тому моя увага зараз скерована не лише на колектив, а й на окремих осіб.

Поспішайте! Оце я зараз докінчую листа, а до мене прибіг Гаврик і з жалібним обличчям сказав:

— Я вже третій день не молюся. Ви ж кажете, що бога нема, то його ніде і не знайдеш. Якби він був усюди суцільний, то де б містився сатана? Це ви казали мені, і я повторював. Сьогодні мати вигнала мене зовсім! Вона сказала—йди до тьоті Олі, якщо ти її слухаєш більше, аніж мене, свою маму.

Я мусила відірватись від листа і заспокоїти бідного хлопця. Йому, мабуть, сім років, хоч на вигляд він доросліший. Хлопчик перебуває в мене, до інтернату я його не пошлю, бо вважаю за непотрібне робити це, коли батько—комуніст.

Я дописую останні рядки. Заспокоєний Гаврик схилився над листом і просить мене дозволити написати кілька літер.

— Це ви до тата пишете?—питає він блідоголубими вустами.

Я киваю головою. Він бере олівця і, не питаючи дозволу, малює ось що...

... Хорош з обуренням читав цього листа і думками залітав до своєї родини. Особливо його обурило те, що Надія не дотрималася свого слова і зрадила. Він же покладався на неї! Довіряв! Сподівався, що родина завжди веселитиме його і за-

спокоюватиме після настирливої, впертої праці! І що ж він має? Секта впливає на неосвічену жінку й руйнує робітничу родину.

Тепер він знав, що мовчання Надії стало загрозливим, що вона більше думає про євангеліє і кінець світу, аніж про громадянське виховання Гаврика і Лідуні.

Кожний рядок цього листа вливав свою їдку отруту в його очі. Вони темнішали, обливалися кров'ю, і були хвилини, коли літери розпилювалися в очах, наче сніг в окропі.

І лише останні напівфантастичні знаки, малюнки його сина, народили певну бадьорість.

В кінці було намазуюкано:

«Б Г А ЇН....»

Це означало—бога нема,—мабуть Гаврик не знав кращого, що написати батькові. Якби він зумів кострубато накреслити тільки два слова «Я—здоровий» або «дорогий тату», то це не так би його потішило, як п'ять покручених літер.

Гаврик подавав звістку, що не лише навчився кількох літер (і таким чином став на широкий шлях життя), а й що зберігав свій розум у здоровому стані.

Він уже не дочитував підпис Ольги Козакової і різних сільських дрібниць, а кинувся до Нели, що читала біля віконечка на секретарському місці, другий лист тої ж Козакової.

Хороша чимало вразило мовчазне напорошення дівчини-жінки, бо Нелу з повним правом можна було назвати жінкою, наче вона добріла і насичувалася кров'ю й життям на тлі безугавних змін Дніпрові панорами.

Він Нелу не пізнав. Вона суворо схилилася над листом і, забувши про все, вчитувалася в кожен літеру.

...Тому я соромлю вас за провал шефства над нашим селом. Правда, ви скажете, що Дніпрельстанівські робітники мають шефство над усією Запорізькою округою, та що з того? Може ви казатимете, що до нашого села потрапляти через Криворізьку округу, бо наспростець дуже далеко.

Пробачте, зараз пливуть пароплави на Херсон, і чому б вам—п'ятнадцяти-двадцяти чоловікам не прогулятись до нас?

Хай вам Хорош розкаже про Кам'яне і про шановного Михея Прилуцького! Візьміть на цугундер його сина Жору і змусьте приїхати разом з вами, щоб тут, перед лицем селянства, він сказав, що не можна змішувати в одне і релігію і електрику.

Я плямую вас, як зрадників шефства! Слава всьому, ви—щасливіці, працюєте на Дніпрельстані, і вам тепер не цікаво кидати дорогоцінний час у таку прірву, як наше село!

Негайно приїздіть! Я, за допомогою місцевого вчителства, заснувала гурток безвірників, та (ганьба місцевим кам'янським комуністам та комсомольцям!) в ньому нема жадного комуніста. Лише один агітпроп зрідка заходить до нас і контролює. Він задоволений з початої роботи. І на запит—чому він сам не бере участі з товаришами, відказує:

— О, що ви! Комуністи—народ страшенно зайнятий! Вони—всюдисущі, як бог,—і на хлібозаготівлях, і на засівкам-паніях, і в комнезамі, і в райвиконкомі, і в міліції, і серед молоді, і на мільйонних зборах, і на пророблюванні мільярдних постанов тисячних пленумів двох центральних комітетів.

Отже, він послався на досвід свого життя і поскаржився, що не встигне минути січневий пленум ЦК КП(б)У та ЦК ВКП, починається квітневий пленум. За квітневим—липневий, за тим—жовтневий, чи грудневий! Тисячі пунктів майорять метеликами перед очима, і всі їх треба пам'ятати або, принаймні, знати, де їх відшукати.

Правда, сільські комуністи—народ вимучений. Агітпроп просто сказав:

— Треба лишити місце для самодіяльності позапартійних. Ми вам довіряємо, беріться до цього.

Щоб яскравіше намалювати картинку нашої роботи, дозвольте навести кілька цікавих прикладів:

— Ми—вчителі базуємося покищо на новому поколінні! Діти почали приносити в школу таємні папірці, що розповсю-

джували як їхні батьки, так і самі вони. В руках одного школяра я знайшла записку такого змісту:

— «Надходить кінець світу! Моліться, брати й сестри, щоб увійти в царство божє! Недавно в Єрусалимі чули голос грімкий про христа, що грядє незабаром на землю. Моліться хотя оченаша. Получену записку—дев'ять раз написати і роздати таємно знайомим. За три дня получиш велику радість. В Харкові один чоловік не звернув уваги, і через три дні його сина вбито.

Амінь!».

Діти підсовували записки кому завгодно, і частенько в наших кишенях ми знаходили по чотири-п'ять записок. Ніхто з них не признавався в цьому. Спершись на групу найбільш-ших та явних безвірників, ми почали роботу.

Поперше, з великою радістю ми сповіщаємо наших шефів, що наша семирічка розвинула велику самодіяльність і заснувала археологічний музей, фізичну лабораторію, поставила радіо з гучномовцем і з нового року добровільно перейшла на недільні зайняття, перенісши день відпочинку на понеділок.

Діти весело взялися до справи, безумовно, в школі було цікавіше, аніж дома, де їх змушували колисати немовлят та виконувати дрібні хатні роботи.

Таким чином записки зникли.

Останній випадок релігійности серед дітей стався на різдво. Коли я готувала антирелігійну доповідь для гуртка, до моєї хати зайшла група дітей із відомою різдвяною зіркою. Вони привітно поздоровкалися, поставили зірку на порозі, зняли шапки і вклонилися мені.

Я, посміхнувшись, теж вклонилася їм. Тоді найстарший з них, років п'ятнадцяти, забігав очима по кутках і, не знайшовши бога, раптом уткнувся в золоті обкладинки Брокгауз-Ефронівської енциклопедії. Вона стояла на високій етажерці і притягла їхню увагу золотом на оправі. Мабуть вони ніколи не бачили її, бо цей хлопчак суворо повернувся і промовив:

— Ставай лицем туди!

І, закрутивши зірку, гурт заспівав відомої пісні, перекрученої старими переказниками.

„Христос рождається, славі тя.
Христо: небес рече тя!
Христос на землі вознесі тя!
Пойте господа вся земля і веселіть,
І воспойте люди яко прославілись.
Рождество твоє, христе боже наш,
Возсія міра овет разума.
Небо звездою ослужашумся
Со звездою поучашумся.
І тебе, сонцю праведному,
Кланімся.
І тебе, віді со висот востока,
Господі, слава тебе!

Я стояла над книжками і папером. Не відриваючись, я записала досить зручно оцю пісню з чудернацькими наголо-сами на «тя» і словами «ку» тощо. Поки хлопці «тякали» та «кукали», я змогла орієнтуватися в рідкому для радянського вчителя становищі і, записавши останнє слово, запросила їх сісти.

Хлопці так і зробили. Найдоросліший звично простяг руку, і я поклала туди 20 копійок. Вони страшенно зраділи моїй щедрості і раптом посмілишали.

— Ольго Яковлівно! Де ви взяли того бога, що стоїть на полиці?

Він показав на Брокгавза і Ефрона. Я засміялася і почала цікаву розмову.

— То не бог, а обкладинки. То наукові книжки! Ви краще об'ясніть, що значить «рече тя».

— Ми й сами не знаємо. Нас навчив дідок Ілько. І ми ходимо по хатах і співаємо.

— Багато зібрали?

— Здається, багато. За цілий вечір (себто чотири—п'ять годин) ми назбирали 42 копійки.

— І це на шість душ?—запитала я, здивована нераціональною витратою дитячого часу.

— Нам вистачить, а вдома грошей не дають.

Словом, хлопці покляли далі не йти, скінчити на візиті до мене і за мою добрість і щирість подарували на спогад зірку. Це запропонував найдоросліший. Один із них, прозваний «татарином», не згоджувався і сердився. І, виходячи з хати, він гукнув з порога:

— Як бога нема, так і Леніна нема!

І злякано втік.

Після того школярі забули про релігійну традицію, і наші шкільні збори були повні і веселі. Найдоросліший став головою дитячого кооперативу, а «татарин» потрапив в ревізійну комісію.

Таким пливом ішло шкільне життя до самого великодня. За тиждень перед ним школярі на загальних зборах ухвалили—працювати всі три дні великодня. Якби не піонери, то постанову провести було б тяжко. Та наша лабораторія, музей, кооператив досить широко охопили своїм впливом дівчату, і наша пропозиція пішла, як санки второваним шляхом.

Страсного четверга я отримала від Первака, середняка, маленького листа, що його принесла маленька дочка.

«Багато шановна Ольго Яковлівно!

Прозьба к вам, будь ласка, задайте моїй донці урок додому на свято, тому що вона не прийде в школу, ми їх не пускаємо; як батьки. У нас буде хрещений батько нашої дитини.

З поваженням Первак».

Поговоривши з дівчинкою кілька хвилин, я обіцяла, що на свята у нас буде шкільне свято. Я зацікавила її, і вона побажала сама прийти, щоб погуляти разом з усіма.

Руками дівчинки я послала відповідь:

«Шановний громадянине Первак!

Вважаю вас за свідомого громадянина радянської держави. І вважаю, що у вас не вистачить сміливості (треба було б написати—нахабства, та з цимольоляльничала) тримати дівчину вдома. Якщо ви людина справді релігійна, то повірте, що в шкільних заняттях значно менше гріха, аніж в п'яному бешкетному розгулі, що його творять православні присяжні християни днями своїх свят.

З учительським привітом О. Козакова».

З великою нетерплячкою чекали ми цього дня; як ми дивувалися, коли з півтораєста школярів на заняття прийшло 110. Ми присвятили день виключно антирелігійній пропаганді, причому групи не працювали по класах, а, побувши в лабораторії та музеї з годину, всією школою пішли в екскурсію на стару козацьку могилу, що біля Дніпра. Весна і сонце сприяли нам.

Піщаний ґрунт по поводі хутко всмоктав у себе воду, і ми в святкових костюмах прийшли на могилу. Серед дівчаток я з радістю надібрала червону батистову хусточку Первакової доньки. Мабуть батько посоромився і вислав її до школи, щоб, як він сам казав, «не сердились учителі».

Не малюватиму вам картини розлитого Дніпра, ні звичайного весняного сонця, ні тої розкоші степової, що ми бачили з могили, тим часом, як наші голови переповнялися думками і радісним відчуттям наступного тепла.

Діти не хотіли йти додому. Та на обід ми всіх послали до батьків. Коротше кажучи, перші два дні свят діти мали дві шкільні вистави з відповідними іграми. Між іншим, в «Дніпрелестана»—по дитячому—«торбину» грали навіть дорослі. Коли крутилися колесом, «турбіною», частина з них падали і викликали здоровий, бадьорий регіт. Діти бралися за руки з нами, вчителями, і траплялось так, що вчитель фізики чи

географії, покрутившись, спотикався, коли лунала команда—
«електра на завод!»

На третій день великодня вся школа ухвалила провести недільник і піти на старий цвинтар (у нас їх два), щоб, розчистивши його від могил та старих гнилих хрестів, посадити з сотню молодих дерев і зробити його розплідником-садібником.

О десятій годині ми вирушили школою на цвинтар із лопатами, ломами і граблями. Вчителі вийшли з сокирами і марами.

Святкове селянство зустрічало нас подивом, навіть глухом. Всі були на вулиці і гуляли в яєчка, катаючи їх із пагорбків. Юнацтво здивовано супроводило нас очима і зацікавлене потяглося за нами.

— Диви, анцихристи пішли!—вигукували баби.

Куди ми йшли, поки ще ніхто не знав. Ми попрохали дітей не розкривати спільної таємниці, а батькам відповідати, що ми хочемо заснувати і скопати шкільний город. На недільник вийшло шістдесят п'ять чи шістдесят сім душ. Ми нікого не зобов'язували, не страшили ні богом, ні чортом, ні дисципліною. Менші групи ми залишили вдома. Вони не здатні до роботи.

Наша робітня процесія викликала багато розмов. Ідучи поруч із дітьми, ми почували, як зустрівалися дві різні хвили—бадьорий запал молодих і знівечений прищелепуватий наклеп старих. Наша спільна пісня була просто в обличчя і збурювала релігійну публіку.

Я помітила, як у хвості процесії потяглися юнаки та комсомольці, що, тільки по визнавши про недільник, частково прийшли на допомогу, баби й діди і просто доросла публіка.

Ми прискорили кроки. Пісня підтримувала запал, і ми не зважали на грізні вибухи релігійного гніву. Ми не сподівались, що хтось завадить нам і навіть атакує. Наша сміливість і певність не мала меж.

Стрінувшись із баптистами, що йшли на молитовні збори, ми кораблем розсікли їх і перерізали їхній рідкий гурт на дві частини. Зненацька я стрілася очима з Михеєм. Я одповіла йому зневагою, але він підійшов до мене і ще здаля проникливо почав вичитувати:

— Ти—вчителька?

Я ствердила це. Михеєві чоловічки заграли блиском.

— Як тобі не соромно нівечити дитячі душі? Чому ти не розкажеш їм про страждання христа і про його велику любов до людства? Ми ж сьогодні святкуємо його дні, його перемогу і славу!

Я одмахнулася і пішла просто вперед, знаючи, що розмовляти не варто. Та Прилуцький почав вигукувати на всю вулицю:

— О, господи, прости цих нерозумних, що йдуть сатані у пашу! Заступись за твоїх дітей і помилуй їх! Хай весь гріх ляже на виродків антихриста—на цих вчителів!

Михей зняв руки до неба і лишився так посеред вулиці, наче пророк. У хвості загомоніла юрба. Там почалася суперечка між комсомольцями і баптистами та релігійниками. Діти не брали участі в них, та я почувала, що над головами малих збирається важка хмара.

Прилуцького ми зразу обминули, і він поплентався позаду. Раптом я почула крик. То кричав якийсь хлопчик, що перескочив тина і збирався приєднатись до нас.

Господар садка того погрожував хлопчаків і закликав усю небесну кару на його голову. Згодом я почула мужній голос Прилуцького, що заступився за хлопчаків.

— Ти не лай його, любий чоловіче, хіба ти не знаєш, що діти—це маленькі христи. Дивись, щоб не довелося відповідати на страшному суді.

Проникливий тон вгамував господаря, і хлопчик опинився в задніх лавах. Я не пізнала його голоса й не бачила обличчя. Та раптом почула новий гомін.

— Я не христос!

14 квітня 1930 року заподіяв собі смерть великий поет революції—Володимир Володимирович Маяковський. Його творчий шлях свідчив про можливість органічного злиття з робіничою класою людини, що в повсякденній, творчій роботі переборювала своє минуле, стаючи в передові лави бійців пролетарської літератури.

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

— Так христосик!

— То ти—христосик,—хвилювався пацанок.

— Диви, який! Босяк!—гукнули на хлопчика.

— Ні, я не босяк, я взуттяк! Хіба я босий?—І мале підняло ногу в новому чоботі. Розлігся регіт.

Нарешті я побачила, що то був Гаврик Хорошевий. Він здалека вгледів процесію і навпростець примчав до нас. Він добіг до мене і захекано сказав:

— Тьотю, я буду з вами! Я вмію тримати граблі!

Я подивилася на малого і дивом здивувалася. Гаврик виявляв стільки охоти, стільки запалу, що відмовити йому було соромно. Тому я згодилась.

Веселий хлопчак ускочив у лави і зник серед школярів. А хвіст тягся за нами і виростав.

Коли ми прийшли на кладовище, то перше, що спало на око, були дві постаті дуже старих жінок. Обидві мали не менше як дев'яносто років кожна. Їх знало все село і досить поважало. Вони жили в одній хатинці і зараз прийшли навідатись до своїх синків та родичів, що повмирали щось із сорок років тому під час великого голоду 1891 року.

Захоплені тихим плачем і своєю безсилою молитвою, вони не помітили нашої школярської колони. Поклони і тужіння тривали далі. На худих плечах теліпалася подерта одіж. Ці вбогі сироти, покинені часом і родичами, винні в тому, що вони не вмерли своєчасно, викликали співчуття в народу.

Обставини ускладнилися. Знай ми це, можливо б не зважились на досить відповідальний великоднівний недільник. Баптисти й бабусі, мабуть, попсують нам чимало крови.

Наша колона увійшла на стежку і за командою вчителя суспільствознавства розсипалася. Старші хлопці, разом з комсомольцями, згуртувались в центрі і почали радитись, як провести наш недільник і розподілити робітну силу.

— Ви чого сюди прийшли, молоді соколята?—звернулася одна стара, встаючи з могилки.

— Та збираємося садовити дерева, зараз приїде підвода з розсадою, могилки вирівняєм, хрести повикидаємо,—досить задавакувато озвався комсомолец Папуш.

— Повикидаєте?—простягла стара удова.

— Щоб чисто було. Хай із мерців повиростають зелені тополі. Ми виростемо, і дерева виростуть. Будемо гуляти і, мабуть, колись згадаємо сьогоднішній день.

— Голуби мої, нащо ж ви гріх робите? Вам бог не простить цього. Подумайте про загробний світ!

— Е, бабусю, що там загробний світ? Для свиней та корів загробного світу нема! Звідки ж він узявся для людей?—одбивався Папуш. Гаврик стояв поруч і похмуро дивився на бабуню. Він замислився над чимсь і мовчав.

— Ви, хлопці молоді, послухайте мене стару! Пошануйте це святе місце. Мертвяки ж вам не дадуть спати. Щоночі стукатимуть у шибки і стогнатимуть на горищі.

— Хіба вони стогнуть, я й не чув,—озвався Гаврик.

— Так почуєш, маленятко моє!

Тим часом і друга бабуся втяглася в спірку. Хвіст баптистів і публіки розсівся навкруги. Громадяни посідали на краях цвинтаря, там де канава та високі тополі відмежовували могилки від селянських ланів.

— Ну, хлопці, хай христос сердиться собі на небі, або глушкає від гніву,—ми приступаємо!

Це сказав завідувач школи, і от з десяток невеличких гуртів по п'ять-шість душ стрімко вдарив ломами в гранітові брилясті хрести, засадив лопати в ґрунт і покрит цвинтар тихим робітним шумом.

Бабусі несподівано замовкли, а потім тихо заплакали і, як камені, приросли до двох могилок, що й сліду від них не лишилося. Напівсліпі очі тужно оглядали молодих трударів і щосекунди витискали із залоз пару старих безсилих сльозинок.

Михей з своїми братами хвилин п'ятнадцять стежив за нами, мабуть не знав, що робити—чи втручатись, чи збурю-

вати село, щоб прогнати «нахабних блюзнірів». Та, згадавши, що диктатура досить міцна, він виголосив, ставши на камінь, коротку євангельську проповідь і, зустрінутий голосним дзеньканням лопат, ломів та школярського сміху, зірвався на півслові і перестав казати про Христа та його страждання.

— О, боже! що робиться на світі! Не слухають божого слова!

Так галасували дві вдови і повільно збурювали присутніх безпартійних селян, що вірили не за переконанням, а швидше за звичкою. Наше щастя, що серед могилок не було таких, що померли за останні двадцять років.

Що б сталося, якби ми зачепили родинні почуття?

Нас би взяли в кілки!

Тому наш комсомольський та вчительський актив підтримував бадьорий настрій. Нас підтримував голова сільради й іноді покрикував на найнахабніших.

Проте, гнів нарастає.

Майже половина присутніх селян бігом кинулася додому, наче їх гнали в ший, або вони боялися спізнитись кудись.

— Чуєте, кладовище руйнують!

— Гей, Домахо, Горпино! Ідіть сюди!

— Чуєте? кладовище руйнують!

— Швидше запрягайте коні! Зараз буде бійка за хрести. Треба поспішати!

— Мерщій, мерщій!

Шалені вигуки на короткий час заглушили нашу працю. Ми тривожно зупинились і, стоячи напоготові з нашою трудовою зброєю,—ломами, лопатами, граблями,—дивилися в спину розгніваних селян. Що буде з нами?

Моє серце похолело. Та й не тільки моє. Дітвора перелякалась і покинула працю. Але ми не тікали! Не думайте цього, шаловні дніпрельстанівці! Ми не соромили себе, не ганьбили свого почину!

— Ей, товариші, піонери і школярі! Ми не боїмось! Ставайте знову за лопати, беріть ломы і валіть останні півде-

сотка кам'яних хрестів!—завслав раптом рішучий і стійкий Папуш. Він зняв лопату в повітря й показав на чималеньку купу складених, принесених хрестів.

— Хіба ви не бачите, що півтораста хрестів гранітних і дерев'яних лежать он там. Значить, ми встигли щось зробити. Скінчімо ж. Ми—діти, нас не зачеплять!

І справді, з безугавним запалом, безоглядно ми взялися до праці, і наші лопати, разом із школярськими сипнули чорновою землею, рівняючи невеличкий спортмайданчик для майбутнього ушлявленого футболу.

— Ми не боїмось!—промовила група школярів, несучи повз мене важкого гранітного хреста.

Тим часом голова сільради приніс фотоапарата і зфотографував наш демонстративний, впертий труд.

Тільки но він клацнув фотоапаратом, як на вістрі зламаної вулиці, що кінчалася біля цвинтаря, з'явилася юрба селян, що бігла до нас із лопатами, киями. Частина з них мчала на возах, і коні ледве не насакували на людей. В юрбі було душ шістдесят. Словом, трохи більше, ніж нас.

— Ага, вони ще не пішли!

— Ми зараз візьмемося за хрести!

І зухвалі коні вискочили на моріжок, і вози ламапо затарахкотіли по могилках. Поміж возами були й брички, й тачанки. Мабуть не одна з них була разом з махновцями у свій час.

Діти і ми мимохіть відступили і дали дорогу.

— Гей, Домахо, гей, Горпино! Беріть цього, а я того!—І бородатий селянин із чорною распутінською бородою моторно вискочив із брички і, розмахуючи ломом, кинувся просто на гурт школярів, що саме в цей час підкопували високий гранітний хрест.

Школярі врозсипну, як галки. Вони серйозно перелякалися в цей прекрасний день великоднього неділля.

Бородатий селянин, не зважаючи на лютий вираз очей, не погнався за хлопцями, а раптом гукнув на мене і показав:

— Чого ж не допомагаєш мені?

Схолодівши, я підійшла. Всі ми мали вражіння, що зараз же почнеться бійка. Але селянин вирвав у мене з рук лопату, сунув лома в руки і з досадою прогомонів:

— Бачу, що ти сильна, допомагай дружині класти хреста на воза!

Я здивовано повела плечима. Побоювання змінилось на **імалій подив**.

— Хіба ви не бити приїхали нас? Ми ж думали оборонятись!

— Та за що вас бити? Ми приїхали допомагати! У нас давно думка була, щоб із цих гранітних та дубових хрестів поробити корита для гусей та свиней! Як виковиряти, то зручно буде! Слава богу, що комсомольці і піонери розумніші за нас!

І селянин розреготався. На ньому було святкове вбрання, видно підпив, бо обличчя горіло червоною горілчаною загравою. Разом з ним приїхала на бричці дружина, свекруха, малий брат років п'ятнадцяти і невістка.

— Ми сами боялися починать. Дякуємо вам, що перші не зважили на релігійних дурнів!—гукнув хтось здаля, коли школярі повернулися до своєї роботи і з реготом та сміхом почали допомагати селянам навантажувати вози добрими хрестами.

— Хай щастить гусям і свиням! Хай причащаються хрестового тіла! Вони не доберуть і подумають, що хрестове є **хрестове!**

— Беріть та не жалійте,—казали мої вихованці,—а то б не знати, де й подіти!

Недільник набув несподіваного розмаху. Селянство з жадністю кинулося на хрести і хвилин за сорок забрало до щенту. Не кидаючи лопат і ломів, вони допомогли розрівняти могилки, а двох бідолашних удів спокійненько посадили на брички, щоб відвезти дорогою додому. Вони плакали і беззубо проклинали. Їх ніхто не слухав.

Двохсот хрестів, двохсот могил не стало за якусь годину. І це сталося на третій день великодня, коли, здавалося, всі мусили шанувати пам'ять христа.

— Що нам релігія?—казали несподівані гості.—Зараз більше думавш про свого кнура, ніж про христа! Дякуємо ще раз вам!

От, бачите, товариші дніпрельстанівці, так комічно і несподівано скінчився наш недільник. Ми чекали наступу, а дістали допомогу, ми гадали, селяни заступляться за христа, а вони за коротку хвилику розхапали його символи і поставили на почесне місце—у хлів.

Я гадаю, висновки ясні. Село зворушене на прикорні, і не можна прогавити цього відповідального моменту. Вапі шефники мусять взятися до справи і...

Ольга Козакова висунула ряд пропозицій щодо шефства і досить таки добре посоромила своїх товаришів.

Давно Нела і товариші з колективу читали такі цікаві листи. Ольга Яковлівна не пожаліла часу і розмахнулася на три сотні листовних рядків, щоб намалювати більш-менш реально справжню картину видатної події.

— Глянь но, секретарю, вона з пихою підписалася: Безпартійна вчителька О. Козакова.

— Я поставлю це питання на бюрі і, мабуть, Хорошеві та кільком іксам з нашого осередку доведеться взяти додаткове навантаження.

Та Хорош цього не чув. Його опанували тяжкі думи про свою родину і навіть мало радів він, почувши, що його Гаврик був поруч учительки та її вихованців. Із стурбованим виглядом він застиг біля віконечка і мовчазно стискував кулаки на адресу своєї дружини. Йому закортіло зірватися з роботи, покинути водолазну команду і, примчавши додому, дати волю не лише словам, а й рукам, щоб вони після підводних танців відпочили на Надіїній спині. Депресія охопила Івана і з похмурим обличчям він рідко зідхав, бажаючи якнайшвидше побачити Надію. Його обурило поведження матері з сином,

обурила баптистська агітація Прилудського, і він замислився над драматичним збігом подій, що дозволяли сектантам користуватися грошима, що їх заробив на Дніпрельстані комуніст.

Раптом Нела сіла поруч нього і поклатла легковіяну руку на плече. Її зворушило похмуре, холодне мовчання Івана. Вона зрозуміла його становище, хотіла допомогти розрубати трагічний вузол. Несподівано для себе вона знову уявила його дружину і змалювала чорнішими фарбами, ніж було справді.

— Як я ненавиджу її!—з притиском показала вона.

— Кого—її?—раптом обернувся Іван.

— Того, хто руйнує робітниче життя. Твою дружину!—гаряче прошепотіла Гасенко.

Мінлива хвиля нової думки майнула обличчям водолаза. Затремтіла горішня губа, і пригашена злість заховалася десь всередині.

— А я її люблю! Мушу любити! Не вмію розкохати!

— А іноді буває навпаки. Якщо вона не послухає тебе, ти мусиш вжити рішучих заходів. Право на дітей належить тобі! Соромно комуністові віддавати дітей у секту!

— Мабуть ти здуріла, Нело! Хіба ж я віддаю?

— Знаю, що не ти. Алеж Надія має підкоритися тобі, відступитися від своїх позицій, послухати тебе!

— І хто це говорить? Це каже жінка, що весь час клопочеться про рівність жінок, про їхні права? Ти пропонуєш, щоб я на правах володаря панував дружиною?

— Баптистка—не жінка! Радянські закони не для неї.

Хорош здивувався Неліній запальності і замислився над причиною цього. Звідки в Гасенко взялася ненависть до Надії? Чому вона так зацікавилася? Чому пропонує свої послуги для шевства?

— Радянські закони існують для всіх громадян! Якщо ти відмовишся від них, я сам скористаюся з права рівності і змушу Надію іти шляхом щирого безвірника і правдивого будівника нового життя!

— Сектанти не слухають нас! Екстаз заважає!

Вони засперечалися. Нела вхопилася за одну з несподіваних думок і з юнацьким запалом намалювала картину майбутніх відносин Івана з дружиною—як окремих осіб, і взаємовідносин селян Кам'яного з робітничим колективом Дніпрельстану.

— Партколектив уживе заходів і потрусить кишені товариству «культзмички». Вони поснули давно!

— Гаразд, Нело. Згоджуюсь з тобою. Я, правда, гніваюсь на Надію та сподіваюсь, що крихта здорового розуму ще лишилася в її голові.

— І я так думаю!—ствердила Нела і гаряче потисла Іванову долоню.

Питання перенесли на засідання колективу і після майже години суперечок поклали виділити ударний актив для шефства. Сюди потрапили Хорош, Косак, Угрунь і ще кілька товаришів, що працювали на інших ділянках.

ВОЛОДИМИР ДИБЕК

Робітник заводу ім. «Жовтжевої Революції» в Одесі

В ЗАВОДІ

Пара,
Дим
Туманять бруки.
Згуками квартал...
Мозолясті
Чорні
Руки
Прудко

Грузять сталь.
Гнуїться потяга ресори
Та під вантажами
Даленіють семафори,
А позаду
Лямпок зорі
Миготять шляхами.
Мчать вагони
— Тягнуть тонни
Свист...
Більше пари
Підбавляє
Машиніст.
А навкруги каруселлю
Місто,
А з-під рейок
Буйні трелі
З свистом.
В чорних блюзах
Люду люду
Всюди.
І запал у дужих грудях
Є і буде.
Той залізо
Тягне з печі
Кровлею налите
І широкі
Хилить плечі.
Молодість
Кипить в старечих
(П'ятдесяте літо).
Кинув іскри на залізо
Молот
У повітрі пише різко
Коло.